

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تدبر در قرآن

سوره مبارکه تین

استاد ضرابی بهمن ۱۳۹۹

جلسه اول ۹۹/۱۱/۲۷

آیه شریفه : «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ - به نام خداوند رحمتگر مهربان»

عنوان: سفری از «تین» تا «احکم الحاکمین»

سپاس بیکران به رحمت نامنهایت ای کریم ای ربّ رؤف. اکنون که توفیقمان دادی که شاهد جلوه‌ای دیگر از انوار بی‌پایان «بسم الله الرحمن الرحيم» با طعم «وَالْتَيْنِ وَالزَّيْتُونِ» باشیم، بنابر قاعده‌ای که آموخته‌ایم دست به کار یافتن موضوع محوری سوره می‌شویم تا بفهمیم این سوره شریفه به پاسخگویی کدامین نیاز مبرم نازل شده است.

با تجربه‌ای که از سوگندهای الهی در سوره‌های دیگر قرآن داریم می‌دانیم فرق سوگند خداوند با سوگندهای ما در ارائه حقایقی است که منظور حق تعالی را به روشن‌ترین شکل برای اهلش اثبات می‌کند.

چگونه انسان می‌تواند بداند رابطه برخی خوراکی‌ها با برخی سرزمین‌ها، با انسان کامل، با آخرت و با خدا چیست؟

ملاحظه کنید که چگونه در این سوره شریفه اول سخن از «برخی خوراکی‌ها» (وَالْتَيْنِ وَالزَّيْتُونِ) و بعد «برخی محیط‌ها» (وَطُورِ سِينِينَ* وَهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ) و

بعد «خلقت انسان» (لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ) و سپس سخن از «رفتار و عملکرد انسان» (إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ) و بعد سخن از «دین‌باوری» (فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالذِّينِ) و بعد سخن از «تصدیق به خداوند و به اعتماد و تکیه بر او» (أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ) است .

عاشقان درگه وی بوده‌ایم	ما هم از مستان این می بوده‌ایم
عشق او در جان ما کاریده‌اند	ناف ما بر مهر او ببریده‌اند
آب رحمت خورده‌ایم اندر بهار	روز نیکو دیده‌ایم از روزگار
از عدم ما را نه او بر داشتست	نی که ما را دست فضلش کاشتست

عنوان: از انجیر و زیتون تا رسیدن به معرفت خدا

در سیر مورد بحث در این سوره شریفه ما می‌توانیم چرخه کلی تأثیر برخی خوراکی‌ها و برخی محیط‌ها را بر خلقت انسان و تأثیر رفتار و عملکرد انسان را بر دین‌باوری و تأثیر دین‌باوری را بر معرفت به خداوند که هدف آفرینش است، مشاهده کنیم.

آنچه مهم است معرفت و رسیدن به غایت مقصود است که همه راهنمای بسوی او هستند.

« خَرَجَ الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ (عليه السلام) عَلَى أَصْحَابِهِ فَقَالَ أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللَّهَ جَلَّ ذِكْرُهُ مَا خَلَقَ الْعِبَادَ إِلَّا لِيَعْرِفُوهُ فَإِذَا عَرَفُوهُ عَبْدُوهُ فَإِذَا عَبْدُوهُ اسْتَعْنَوْا بِعِبَادَتِهِ عَنِ عِبَادَةِ مَنْ سِوَاهُ - امام حسین (عليه السلام) - اصحاب من! خداوند مردم را آفرید تا او را بشناسند وقتی شناختند او را می‌پرستند، وقتی او را پرستیدند از پرستش دیگران دست می‌کشند. » (علل الشرایع، ج ۱، ص ۹)

استغناء از عالمیان و رسیدن به بلندای عالم امکان و مقام «قاب قوسین أو ادنی» همان جایگاهی است که خداوند برای حقیقت و اصل انسانی ما قرار داده است

بر سر ما دست رحمت می‌نهاد
چشمه‌های لطف از ما می‌گشاد
وقت طفلی‌ام که بودم شیرجو
گاهوارم را کی جنبانید او
از کی خوردم شیر غیر شیر او
کی مرا پرورد جز تدبیر او

عنوان: سفری از «احکم الحاکمین» تا «تین»

منزل اول: احکم الحاکمین- در یک سیر نزولی اگر سفری را از آخرین آیه از این سوره شریفه تا اولین آیه طی کنیم، خواهیم یافت که خداوند با صفت «أَحْكَمِ الْأَحَاكِمِينَ» خود را معرفی نموده است. اساساً خداوند همه چیز را با اسماء و صفات خود آفریده و با اسماء و صفاتش معرفی می‌کند؛ همانطور که با اسماء و صفاتش انسان و جهان را معرفی نموده است. «وَّ بِأَسْمَائِكَ الَّتِي مَلَأْتَ أَرْكَانَ كُلِّ شَيْءٍ وَ بِعِلْمِكَ الَّذِي أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ وَ بِنُورِ وَجْهِكَ الَّذِي أَضَاءَ لَهُ كُلُّ شَيْءٍ - و به نام‌هایت که اساس و پایه همه چیز را پر کرده است و به علمت که بر همه چیز احاطه نموده، و به نور و جهت که همه چیز در پرتو آن قدم به نور هستی نهاده است» (دعای کمیل)

منزل دوم: یوم الدین- «فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدِّينِ» جامع‌ترین و کامل‌ترین موجودی که می‌تواند به بهترین وجه خداوند را بشناساند انسان کامل است.

«عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ : فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ : «وَاللَّهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى فَادْعُوهُ بِهَا» قَالَ نَحْنُ وَ اللَّهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى الَّتِي لَا يَقْبَلُ اللَّهُ مِنْ الْعِبَادِ عَمَلًا إِلَّا بِمَعْرِفَتِنَا وَ - آن حضرت راجع به قول خدای عز و جل «خدا را نامهای نیکوست او را به آنها بخوانید» فرمود: سوگند به خدا مائیم آن نامهای نیکو که خدا عملی را از بندگان نپذیرد مگر آنکه با معرفت ما باشد. (به دستور و راهنمایی ما باشد)» (کافی/ج ۱، ص ۱۴۳)

از این رو خداوند نور و حقیقت انسان کامل را در مراتب اولیه ایجاد قرار داد و بازگشت بسوی آن را یوم الدین تعبیر نمود.

ابوحمره ثمالی گوید: «سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ (عليه السلام) فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ فَقَالَ كَانَ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ (عليه السلام) يَقُولُ لِأَصْحَابِهِ أَنَا وَاللَّهُ النَّبِيُّ الْعَظِيمُ الَّذِي اخْتُلِفَ فِي جَمِيعِ الْأُمَمِ بِالسَّنَتِهَا وَاللَّهُ مَا لِلَّهِ نَبَأٌ أَعْظَمُ مِنِّي وَ لَا لِلَّهِ آيَةٌ أَعْظَمُ مِنِّي - از امام باقر (عليه السلام) درباره‌ی تفسیر عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ* عَنِ النَّبِيِّ الْعَظِيمِ، سؤال کردم. فرمود: «عَلَى بْنِ أَبِي طَالِبٍ (عليه السلام) بِهِ أَصْحَابُ خُودِ مِى كَفْتُ: بِهِ خُدا سُو كُنْدُ! مِنْ نَبَأِ عَظِيمِ هَسْتَم كِه تَمَامِى امَّتِ دِر بَارِهَى مِنْ اِخْتِلَافِ كَرْدَنْد. بِهِ خُدا سُو كُنْدُ! خُداى سُبْحَانَ رَا نَبِئِى عَظِيمَتَرِ وَ بَزَرْكُتَرِ اَز مِنْ نِيسْتِ وَ هِيجِ آيَهَى اَز مِنْ بَزَرْكُتَرِ بَرَاى پُروردگار جَهَانِيَانِ نِيسْتِ» (بحار الأنوار، ج ۳۶، ص ۳)

و خداوند اعتقاد به آن را از همه مطالبه نمود «فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدَ بِالذِّينِ» و نیز برای معرفی آن، اولیاء خود را برای هدایت مردم فرستاد همان‌هایی که با احسن تقویم معرفی شان نمود «لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ» به راستی انسان را در نیکوترین اعتدال آفریدیم.

منزل سوم: طور سینین و بلد امین- «وَطُورِ سَيْنِينَ* وَ هَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ» آمدن این سفراء و اولیاء الهی آنچنان با برکت بود که مکان‌های ورودشان و زندگی‌شان شرافت یافت «شرف المكان بالمکین» و خداوند با آیات و احکام خود و مناسک عبادی و سوگندهایش این اماکن متبرکه و بقاع منوره را عظیم و بزرگ شمرد.

منزل چهارم: خرمی و برکت زمین- رسول اکرم (صلی الله علیه وآله وسلم) در باره برکت وجود مهدی (عج) می‌فرماید: «او مردی از فرزندان حسین علیه السلام است. اسم او اسم من است، پس در این هنگام پرنندگان در آشیانه‌های خود و ماهیان در دریا شاد می‌شوند، نهرها کشیده می‌شود و چشمه‌ها جاری می‌گردد و زمین دوچندان گیاه و میوه می‌رویاند، سپس جبرائیل در مقدمه (لشکر) آن حضرت و اسرافیل در میانه آن سیر می‌کنند، پس زمین را از عدل و قسط پر می‌کنند همان گونه که از جور و ظلم پر شده باشد.» (بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۳۸)

قرآن در باره برکت وجود پیامبر (ص) و امنیتی که به خاطر وجود او برای مردم فراهم می‌شود فرمود: « وَ مَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَ أَنْتَ فِيهِمْ - ای پیامبر! تا زمانی که تو در میان امت هستی خداوند آنان را عذاب نمی‌کند. » (انفال / ۳۳)

گفت ما اول فرشته بوده‌ایم راه طاعت را بجان پیموده‌ایم
سالکان راه را محرم بدیم ساکنان عرش را همدم بدیم
پیشه اول کجا از دل رود مهر اول کی ز دل بیرون شود
در سفر گر روم بینی یا ختن از دل تو کی رود حب الوطن

عنوان: حاجتی که به پیشگاه او می‌بریم

ما به مدد عقل و تفکر نمی‌توانیم بفهمیم که انجیر و زیتون چهره دنیایی چه مخلوقاتی در آنسوی عالم طبیعت هستند مگر به نور هدایت وحی و نور ولایت. امام رضا (علیه السلام): «التَّيْنِ، رسول خدا (صلی الله علیه و آله) است و الزَّيْتُونِ، امیر مؤمنان علی (علیه السلام) است.» (بحار، ج ۱۶، ص ۹۰)

با مطالبی که گفته شد معلوم می‌شود تطبیق تین و زیتون بر رسول ختمی و امیر المؤمنین (علیهما السلام) از باب حصر نیست بلکه انتساب هر برکتی به آن ذوات مقدسه است؛ چرا که خداوند همه چیز را با منشائیت اسماء حسناى خود فیض وجود بخشید. با تطبیق های دیگری که در روایات آمده است این معنا بیشتر روشن می‌شود: در حدیث نبوی آمده است که رسول خدا (صلی الله علیه و آله) فرمود: « مَنْ قَرَأَهَا أَعْطَاهُ اللَّهُ خَصْلَتَيْنِ الْعَافِيَةَ وَ الْيَقِينَ مَا دَامَ حَيًّا فَإِذَا مَاتَ أَعْطَاهُ اللَّهُ تَعَالَى مِنَ الْأَجْرِ بِعَدَدِ مَنْ قَرَأَهَا صِيَامَ يَوْمٍ - هر کس این سوره (التَّيْنِ) را بخواند خداوند مادامی که در دنیا است به او دو نعمت ارزانی خواهد کرد: سلامت و یقین؛ و هنگامی که از دنیا برود به تعداد تمام کسانی که این سوره را خوانده‌اند ثواب یک روز روزه به عنوان پاداش به او خواهد بخشید. » (المصباح للكفعمی، ص ۴۵۱)

«من خطبة علی «علیه السلام» المعروفة بالدیباج: عبادالله، سلواالله اليقين، فإنّ اليقين رأس الدين وارغبوا اليه في العافية فإنّ أعظم النعمة العافية فاغتموها للدنيا

والآخرة - بندگان خدا! از خداوند یقین را درخواست کنید. چرا که یقین رأس دین است و برای رسیدن به آن از عافیت استفاده کنید که بالاترین نعمت الهی، عافیت است. پس قدر عافیت را در دنیا و آخرت بدانید. « (تحف العقول صفحه ۱۵۰)

بنابراین «خَصَلْتَيْنِ الْعَافِيَةَ وَ الْيَقِينَ» سلامت جسم و جان به همراه یقین به حقایق دین و معرفت محبوب ازلی همان حاجتی است که خداوند را به « بسم الله الرحمن الرحيم» ش و به اولیای دینش با همه وجود می‌خوانیم.

سهو و نسیان را مبدل کن به علم	من همه جهلم مرا ده صبر و حلم
رحم فرما بر قصور فهمها	ای و رای عقلها و وهمها
قطره دانش که بخشیدی ز بیش	متصل گردان به دریاهای خویش